

צללים מעל ההדסון: יצירות יהודיות על השואה ועל הגורל היהודי בארצות הברית ד"ר עשהאל אבלמן

שיעור 1: יצחק בשביס זינגר, צללים על ההדסון

יצחק בשביס זינגר, צללים על ההדסון (הד ארצי, 1998), עמ' 20
להיטלר ולסטלין הייתה מטרה משותפת – להשמיד את האינדיווידואליות האנושית.

יצחק בשביס זינגר, צללים על ההדסון (הד ארצי, 1998), עמ' 54
סביב כל היטלר, סביב כל נאצי, סביב כל בולשוויק נקהלו אינספור רוחות רעות ופיטמו אותם באכזריות.

יצחק בשביס זינגר, צללים על ההדסון (הד ארצי, 1998), עמ' 38
(היהודים) היו יכולים בקלות להמיר את דתם ולהיעשות חלק מהאומות האחרות. עד היום היהודים הם העם היחיד שגורש מביתו זה אלפיים שנה ועם זאת לא איבד את זהותו, את דתו, את לשונו. נסו לגרש את הגרמנים מגרמניה לכל קצות העולם ותראו כמה זמן הם יישארו גרמנים –
אתה מבלבל בין דת ללאומיות...
בקרב היהודים הן היו תמיד זהות.

יצחק בשביס זינגר, צללים על ההדסון (הד ארצי, 1998), עמ' 81

אני, הרץ דוויד, בנו של רבי יעקב סופר, ילדי, ג'ק ואניטה כבר אבודים. גרין לא לימד אותם יהדות, וגם הם עצמם לא רצו ללמוד. בקרוב יעזבו את הבית וייצאו לגמרי מטווח השפעתו... הוא היה מוקף בבנאליות, ברכושנות ובשעמום. הוא האמין באלוהים, אך אין די באמונה. חסרו לו מרכיבי היסוד: הפולחן המובנה, הסביבה המסודרת, משמעת הברזל של אבותיו ואבות אבותיו.

יצחק בשביס זינגר, צללים על ההדסון (הד ארצי, 1998), עמ' 189

מה קרה ליהודים? במשך שלושת אלפים שנים דחו את עבודת האלילים, ועכשיו נעשו פתאום המפיקים הבולטים ביותר בהוליווד, המו"לים הגדולים ביותר של עיתונים, מנהיגים קומוניסטיים קיצוניים... בכל מקום נעשו היהודים למטיפי האתאיזם, לפוסקים בענייני אופנה, לכותבי פלסתר, הם תפסו את ההנהגה כמסיתים פוליטיים והזינו בשקיקה את יצר הרע של כל הבריות. הם לקחו לעצמם את התפקיד להורות לגויים איך להתענג על מנעמי העולם הזה.

יצחק בשביס זינגר, צללים על ההדסון (הד ארצי, 1998), עמ' 129

איזה יהודי יתפתח בארץ ישראל?... כשלוקחים מהיהודי את אמונתו, נותר רק מזעיר שהוא יהודי.

שיעור 2: סינתיה אוזיק, ריחוף

סינתיה אוזיק, ריחוף, תרגום: עשהאל אבלמן, הסיפור עתיד לראות אור השנה בהוצאת

'בלימה'

זוג סופרים, בעל ואישה, ערכו מסיבה. הבעל היה גם עורך וכך התפרנס. אבל באמת הוא היה סופר. כל צורת התנהגותו בעבודה הייתה נטולת כל כוח, הוא לא התנהל כעורך בכלל. היו לו פנים נאים, פשוטים, חביבים. שמו היה פיינגולד.

מתוך אהבה, וגם משום שתמיד ידע שאינו רוצה לשאת אישה יהודייה, הוא התחתן עם בתו של כומר פרוטסטנטי. גם לוסי קיוותה להתחתן מחוץ למסורת שלה (אלו היו מילים שלה. "מחוץ למסורת שלי", היא אמרה. המילים הללו העבירו בו חום משלהב). מגיל שתים עשרה היא חשה שייכת לעם התנ"ך ("עבריה", היא אמרה. ליבו התנודד. שמחה נענעה אותו). לילה אחד, מעל דוכן המטיף, קרא אביה פרק תהלים, לפתע פתאום ראתה כי משורר תהלים התכוון אליה, בו במקום הפכה להיות עבריה עתיקה.

היו לה עיניים ענקיות, מלאות כוונה, חמקמקות, מביכות בזוהרן, שיער נחושת, ודרך חמורה וביישנית לומר דברים כנים.

הם נחבאו אל הכלים, ורק לעיתים נדירות ערכו מסיבות.

כל אחד מהם פרסם רומן אחד. שלה היה על עניינים ביתיים, הוא כתב על יהודים.

סינתיה אוזיק, ריחוף, תרגום: עשהאל אבלמן, הסיפור עתיד לראות אור השנה בהוצאת

'בלימה'

הרומן של פיינגולד - זה שהוא כתב כעת - היה על מנחם בן זרח, ניצול הטבח ביהודים שנערך בעיר אסטלה שבספרד בשנת 1328. מהבוקר ועד חצות הוא הסתתר תחת ערימה של גופות, עד ש"אביר רחום" (זו הייתה לשון הכתיבה ההיסטורית עליה הסתמך פיינגולד), משך אותו החוצה ולקח אותו לביתו כדי לטפל בפצעיו. מנחם היה אז בן עשרים, אביו, אימו וארבעת אחיו הצעירים, שוספו באירועי האימה. ששת אלפים יהודים מתו ביום אחד בחודש מרץ. פיינגולד כתב היטב על אודות הדרך בה נשאו הרוחות המתונות - עדינות את ניחוחו המלוח של הדם הטרי יחד עם אפרם של בתים יהודיים, אל תוך פניהם של הפורעים. ויחד עם זאת, היה זה סיפור של ניצחון: בסופו הופך מנחם בן זרח לתלמיד חכם ידוע.

סינתזה אוזיק, ריחוף, תרגום: עשהאל אבלמן, הסיפור עתיד לראות אור השנה בהוצאת**'בלימה'**

בחדר האורחים פיינגולד התייאש, מבלי שנשאל החל לספר על האביר הרחום. בעיה של אגו, הוא אמר: חמלה היא מודעות-יתר של האדם לגאוותו שלו. לא שהאמין בזה, הוא רק חשב שזה יהיה מעורר לומר דבר מה מקורי, גם אם מעט מבולבל. אבל אף אחד לא הגיב. פיינגולד הרים את מבטו. "אתה לא יכול להדליק את האש הזאת?" אמר גבר אחד. "בסדר", אמר פיינגולד. הוא התקין גליל נייר מעיתון הטיימס של יום ראשון שעבר והניח עליו גפרור. להבה בהירה כפנס רחוב הלבנה את פני יושבי הספה. הוא זיהה חבר שלו מבית המדרש לרבנים—היו לו חברים "תיאולוגיים", כך קראה להם לוסי—ואז, לפתע פתאום, רצה פיינגולד לדבר על אלוהים. ואם לא על אלוהים אז על זוועות היסטוריות מסוימות, על תועבות: הווה אומר, פשעו של האציל הצרפתי דרקונה, צלבן גאה, שבאביב של שנת 1247 אסר את כל יהודי מחוז ויין, סירס את הגברים, וקרע את שדי הנשים. בחלק מהיהודים הוא לא הטיל מום ורק חתך אותם לשניים. פיינגולד גילה עניין בכך שהמגנה כרטה ואות הקלון היהודי הופיעו באותה שנה, ושפחות ממאה שנים אחר כך גורשו כל היהודים מאנגליה, אפילו משפחות שישבו בה שבעה או שמונה דורות.

הוא חש אהדה כלפי האפיפיור קלמנט הרביעי, שפטר את היהודים מאחריות למגפת הדבר השחור. "המגיפה קוטלת את היהודים עצמם", אמר האפיפיור. פיינגולד הכיר אינספור סיפורים על אודות המרות דת כפויות, הוא חש בבית עם מחשבות אלה, היה לו נוח, הכיסאות נראו כעת כמלאים בבני משפחה.

סינתזה אוזיק, ריחוף, תרגום: עשהאל אבלמן, הסיפור עתיד לראות אור השנה בהוצאת**'בלימה'**

"בואו לזמנים המודרניים", הקול הפציר. "בואו לאתמול". לוסי צדקה: הייתה לה יכולת לזהות פליט בן-רגע, עוד בטרם שמעה מבטא כלשהו. כולם הזכירו לה את אביה. היא דחקה את התובנה הזו (הדמיון שבין כמרים פרסביטריאנים לבין פליטי היטלר) ותכננה לשוחח על זה עם פיינגולד מאוחר יותר: זה היה ניתוח אנליטי נאה, היה בזה די מסתורין בכדי להשביע רצון. "אתמול", אמר הפליט, "היו עיני אלוהים עצומות". ולוסי ראתה אותו עוצם את עיניו הנחבאות במנהרותיהן. "עצומות", הוא אמר, "כמו דלתות ברזל" - קול כה אצילי עד שלוסי חשבה מיד על אותו קטע מסתורי בספר בראשית שבו קול ה' אלוהים מתהלך בגן לרוח היום וקורא אל האדם "אֵיכָה?"

כולם האזינו בעוצמה נוראה. לוסי שבה והביטה סביב. כאב לה לראות עד כמה עזים יכולים להיות היהודים, למרות שגם בה הייתה עזות. אבל היא הייתה עזה בגלל שהמוח שלה געש בלהט, היא חיזרה כל העת אחר תמונות של הנפש, היא הייתה סופרת. הם היו עזים כל הזמן, היא שיערה שהחווונים

שבהם היו עזים ככל סופר, האם היה זה כך בגלל שהיו עם סגל, האם היה זה כך מפני שהם ריחמו על עצמם כל זמן שהייתה נשימה בקרבם? רחמים והלם היו נסוכים על פני כולם.

הפליט סיפר סיפור. "במו עיני ראיתי", אמר, "אני הוא העד." אימה, סדיום, גופות. כאילו - לוסי נטלה את הדימוי מהרוח החמקמקה שהייתה קולו הלוחש - כאילו מאות על גבי מאות צליבות התרחשו בו-זמנית. היא דמיינה מדרון זרוע המוני צלבים, וגופות משתלשלות מטה ממסמרים גדולים מדממים. כל יהודי היה ישו. זו הייתה הדרך היחידה בה יכלה לוסי לאחוז בזה: אחרת זה היה רק סרט קולנוע. היא ראתה את כל הסרטים, אבל באמת לא הייתה לה יכולת להרגיש דבר. אותו הדחפור ההודף את אותם מקלות שלדים, אותו ילד קטן בכובע מצחייה, פיו מעוות וידיו מורמות באוויר - לו הייתה מצלמה במעמד הצליבה, הנצרות כולה הייתה קורסת, איש לעולם לא היה חש לגביה דבר. האכזריות נובעת מהדמיון, ורק הדמיון יכול להיות לה עד.

ובכל זאת היא הקשיבה. סיפוריו היו בדיוק כמו הסרטים. סצנה אפורה, גבעה מרופטת שיחים, נקיק. גרמנים בקסדות וחגורות בזהירות כזפת, עטויי כפפות. צרור מרופט של יהודים על שפת הנקיק - סבתא זקנה, ילד או שניים, זוג הורים בשנות הארבעים לחייהם. כל הפנים מוכתמים באפור, שלף האדמה מוכתם באפור, הבגדים שעליהם רפויים כתכריכים אך דוממים, כאילו כבר היו תחת העפר, חסויים מהרוח, כאילו כבר היו לאבן. לחישת הפליט גילפה אותם כפסלים - הם עמדו שם, כוכבית אבן אפלה של יהודים, יכולת לראות את נחיריהם, פעורים כגולגולות, את אוזני הילדים האבניות - עגולות, את הזלזל הדק להחריד שהיה צווארה של הסבתא, את האב והאם האוחזים בילדים אך זרים זה לזו, ללא מגע ביניהם, הסבתא דחוייה, אינה מבקשת איש ואיש אינו מבקש אותה, כולם חניכיים אבן נטולי תפילה. וכך הם עמדו שם. עוד זמן רב צבט אותם קולו של הפליט והחזיקם, והיית חייב להביט. קולו גרם ללוסי להביט ולהביט. לחשו ניקב את הדמויות. ואז הוא הניח ליריות לבוא. הדמויות לא התנוודדו, לא רעדו: האבניות התנפצה באחת והם נפלו, חד ונקי, כמו שקים, אל תוך הנקיק. מיד הצטברו לערימה, איברים אקראיים מסובכים אלה באלה. כמו מצלמה הביא קולו של הפליט מגף גרמני אל שפת הנקיק. המגף בעט חול. בעט ובעט, והחול נשפך על משפחת השקים.

שיעור 3: הרמן ווק, מלחמה וזיכרון, רוחות מלחמה

הרמן ווק, רוחות מלחמה א (כנרת זמורה דביר, 2010), עמוד הפתיחה

רוחות מלחמה הוא סיפור בדיוני וכל הדמויות וההרפתקאות במשפחת הנרי הן פרי הדמיון. ברם, תולדות המלחמה בסיפור זה אמורות להיות מדויקות, הסטטיסטיקה - מהימנה, מילותיהם של אישים ומעשייהם אמורים להיות נכונים מבחינה היסטורית... 'אימפריה עולמית אבדה', המסה הצבאית מאת 'ארמין פון רון', היא כמובן בדויה מתחילתה ועד סופה. אף על פי כן (הוא אמור להיות) הצגה מהימנה של השקפה גרמנית מקצוענית מן הצד האחר של המתרס...

הרמן ווק, רוחות מלחמה א (כנרת זמורה דביר, 2010), עמ' 221

דעתי היא שהיטלר והנאצים צמחו מלבה של התרבות הגרמנית - סרטן, אולי, אך תופעה גרמנית מיוחדת במינה. כמה אנשים פקחים מאוד עשו לי את המוות, על שאני מחזיק בדעה זו. הם טוענים בתוקף כי אותו הדבר יכול היה להתרחש בכל מקום באותם התנאים: תבוסה במלחמה גדולה, חוזה שלום קשה, אינפלציה הרסנית, אבטלה המונית, קומוניזם בעליה, אנרכיה ברחובות - הכול מוביל לעליה של דמגוגיה ולשלטון של טרור, אבל אני...

הרמן ווק, רוחות מלחמה ב (כנרת זמורה דביר, 2010), עמ' 803

יש לי ספר על דת השינטו שלהם שמטוב שתקרא. פוקה עיניים... הנה עם שבמאה העשרים מאמין... שהמלך שלהם הוא מנצר אל השמש ושהאימפריה שלהם... היא מרכז העולם, האומה האלוהית ויעודה הוא להביא שלום לעולם על ידי כיבוש כל יתר העמים... זו בדיוק כמו התעמולה הנאצית או הקומוניסטית.

הרמן ווק, מלחמה וזיכרון ב (זמורה ביתן, 1981), עמ' 692

(לנינגרד) מתה ברעב.

אפשר שהיה זה המצור הנורא ביותר בדברי ימי עולם. היה זה מצור של אימים תנ"כיים קדמוניים. מצור כמו המצור על ירושלים, מצור שבו, כמסופר במגילת איכה, ביטלו נשים רחמניות את ילדיהן

ואכלון... רבים מהסיפורים טרם סופרו...

הרמן ווק, רוחות מלחמה ב (כנרת זמורה דביר, 2010), עמ' 613

אור שמש בהיר של בוקר שטף את טורי החיילים, שהזדחלו להם כחרקים אפורים ארוכים על האדמה הירוקה רחבת הידיים של פולין הכבושה בידי הסובייטים. מאחורי החיילים המתקדמים, מחוץ לטווח הבזקי האש והעשן מהתותחים, נסעו להן יחידות קטנות מסוימות, במדים שונים, מצוידות בפקודות שונות. הן נקראו אינזאצגרופן, יחידות לפעולה מיוחדת, והן היו משהו, שלא היה דומה לו בניסיון המין האנושי...

הרמן ווק, מלחמה וזיכרון ב (זמורה ביתן, 1981), עמ' 810

רעד עובר בבשרה של נטאלי, צמרמורת אחוזת בשידרתה בכל פעם שהוא פותח בשירת הקטע הזה. זהו פרק חזנות מתפילת יום הכיפורים. 'אודם יסויד וי מיי עופר ויי סוי פוי ליי עופר... הזימרה הלחוושה המקוננת הזו הבוקעת רכות וחלושות מגרונותיהם של יהודי טרזיאנשטאט.

הרמן ווק, מלחמה וזיכרון ב (זמורה ביתן, 1981), עמ' 900

אני מאמין בכל ליבי ונפשי כי היהודים והיהדות יוסיפו להתקיים בסופו של דבר. אבל לנצרות לא תהיה תקומה בעקבות המעלל הזה שעוללה אומה נוצרית... באש ובעשן העולים מארובותיה של אושוויץ, כלים ועוברים מן העולם כל צלביה של אירופה, שדמות הצלוב רתוקה אליהם.

הרמן ווק, מלחמה וזיכרון ב (זמורה ביתן, 1981), עמ' 1136

"האם תבוא איתה לארץ ישראל?"
 "זו שאלה קשה. אני יודע דבר על הציונות."
 "אנחנו היהודים זקוקים למדינה משלנו לחיות בה, מקום שלא ישחטו אותנו. זוהי כל הציונות כולה..."
 "תהיו זקוקים לצי?"

שיעור 4: ג'ונתן ספרן פויר, הכול מואר

ג'ונתן ספרן פויר, הכול מואר (זמורה ביתן, תשס"ג), עמ' 8

(חברת 'תיוור שורשים' שנועדה) בשביל יהודים, כמו הגיבור, שיש להם השתוקקות לעזוב את אמריקה הארץ האצילה ולבקר בעיירות צנועות בפולין ובאוקראינה.

ג'ונתן ספרן פויר, הכול מואר (זמורה ביתן, תשס"ג), עמ' 12

הוא מחפש את העיר שסבא שלו הגיע ממנה... הוא משתוקק לכתוב ספר על הכפר של סבא שלו.

ג'ונתן ספרן פויר, הכול מואר (זמורה ביתן, תשס"ג), עמ' 227

(לשם מה לכתוב?) על מנת לשאוף לעתיד טוב יותר: האין עלינו להכיר את עברנו ולהתפייס עמו.

ג'ונתן ספרן פויר, הכול מואר (זמורה ביתן, תשס"ג), עמ' 240

יהודים הם הדברים שאלוהים אוהב. מאחר ששושנים הן יפות, אנחנו חייבים לשער שאלוהים אוהב אותן. לפיכך, שושנות הן יהודיות... הכוכבים והעולמות הם יהודיים, כל הילדים יהודים, אמנות יפה היא יהודית (שקספיר לא היה יהודי אבל המלט כן) וסקס... הוא יהודי. האם הקפלה הסיסטינית יהודית? תאמינו או לא.

שיעור 5: פיליפ רות', הקנוניה נגד אמריקה

פיליפ רות', הקנוניה נגד אמריקה (זמורה ביתן, 2007), עמ' 19

בימים ההם של מכסות סמויות שהגבילו למינימום את כניסתם של יהודים למכללות ולבתי ספר מקצועיים, ושל אפליה בוטה שמנעה מיהודים קידום של ממש בתאגידים גדולים, ושל הגבלות נוקשות נגד חברותם של יהודים באלפי ארגונים חברתיים ומוסדות ציבוריים...

פיליפ רות', הקנוניה נגד אמריקה (זמורה ביתן, 2007), עמ' 39

הכוונה שלי במועמדותי למשרת הנשיאות היא לשמר את הדמוקרטיה האמריקאית על ידי כך שאמנע מאמריקה לקחת חלק במלחמת עולם נוספת. הברירה שלכם היא פשוטה... היא בין לינדברג למלחמה.

פיליפ רות', הקנוניה נגד אמריקה (זמורה ביתן, 2007), עמ' 43-44

הרב דיבר על האמריקניזציה של האמריקאים בכל כנסייה ובית ספר ציבורי, לפני כמעט כל אגודה אקדמית, אזרחית, היסטורית ותרבותית במדינה... הנני כאן כדי להסיר כל ספק בנוגע לנאמנותם המוחלטת של היהודים האמריקאים לארצות הברית של אמריקה. אני מציע את תמיכתי במועמדותו של הקולונל לינדברג.

פיליפ רות', הקנוניה נגד אמריקה (זמורה ביתן, 2007), עמ' 191

הזיקה הפשיסטית העמוקה הוסוותה כעת באמצעות הכרזות פטריוטיות קולניות בנוגע לסכנה שבמהפכה קומוניסטית כלל עולמית.

פיליפ רות', הקנוניה נגד אמריקה (זמורה ביתן, 2007), עמ' 237

אלה היו יהודים שלא נזקקו לשום אסמכתות נעלות, לשום הצהרות אמונה או השקפת עולם כדי להיות יהודים... יהדותם גם לא נחשבה תקלה או ביש מזל או הישג... יהדותם נבעה מעצם היותם מי שהם, כמו האמריקאיות שלהם...

פיליפ רות', הקנוניה נגד אמריקה (זמורה ביתן, 2007), עמ' 109

אכלנו ירך חזיר לארוחת ערב איזה פעמיים בשבוע... טעים. צלעות חזיר. נהדר. אני באמת לא יודע למה אנחנו לא אוכלים את זה.

פיליפ רות', הקנוניה נגד אמריקה (זמורה ביתן, 2007), עמ' 209

אתה עריץ, אמר לו סנדי, אתה גרוע יותר מהיטלר... לא אכפת לי אם זה מוצא חן בעיניכם או לא... יהודי גטו.

פיליפ רות', הקנוניה נגד אמריקה (זמורה ביתן, 2007), עמ' 284

עד רדת הלילה נמלטו כמה מאות יהודים (מהעיר דטרויט)... ובתולדות אמריקה נרשם הפוגרום הראשון בקנה מידה גדול שהתנהל בגלוי על פי דוגמת 'ההפגנות הספונטניות' נגד יהודי גרמניה, ליל הבדולח...

פיליפ רות', הקנוניה נגד אמריקה (זמורה ביתן, 2007), עמ' 12-13

ישראל עדיין לא הייתה קיימת... והקשר שלנו אל פלשתינה הרחוקה היה בגדר תעלומה בעיני. כשגבר זר שאכן גידל זקן ואף פעם לא נראה בגילוי ראש הופיע מדי חודשים ספורים אחרי רדת החשכה וביקש באנגלית עילגת תרומה להקמת בית לאומי ליהודים בפלשתינה... הורי היו נותנים לי או לסנדי כמה מטבעות להטיל תוך קופסת התרומות שלו, נדיבות, כך סברתי, שנבעה מטוב לב כדי שלא לפגוע ברגשותיו של זקן עני, אשר שנה אחרי שנה לא הצליח ככל הנראה לקלוט שכבר יש לנו מולדת זה שלושה דורות.

פיליפ רות', הקנוניה נגד אמריקה (זמורה ביתן, 2007), עמ' 49

תפקידה היה לשמור על שלמות עולמנו בשקט ובהגיון ככל שיכלה...

פיליפ רות', הקנוניה נגד אמריקה (זמורה ביתן, 2007), עמ' 237

מובן מאליו שכל יום שישי עם שקיעת השמש, כשאמי הדליקה נרות באופן טקסי (ונוגע ללב, במסירות העדינה שראתה בילדותה אצל אמה) את נרות השבת היא פנתה אל אלוהי צבאות בתוארו העברי.